

DALOS ANNA

A magyar zenetudomány bibliográfiája (1900–1950)

Beszámoló a kutatás állásáról

Magyar zenetudományi kánon

A magyar zenetudományi gondolkodás története mindeddig nem vált szisztematikus vizsgálat tárgyává. Igaz, egyes szűkebb területeket, egyes kutatók munkáját górcső alá vették a tudós örökösök: Kroó György Szabolcsi Bencéről szóló monográfiája a magyar zenetudomány alapító atyjának állít emléket, Szabolcsi tevékenységének-gondolkodásának dokumentumaira támaszkodva.¹ Szabolcsi megkerülhetetlenségét jelzi, hogy zenetudományi munkássága, szerepének értékelése számos más zenetörténész érdeklődését is felkeltette: Tallián Tibor és Péteri Lóránt munkái egyaránt Szabolcsi ötvenes évekbeli szerepvállalásáról, a zenepolitikában elfoglalt szerepéről és a Szabolcsi-féle zenetudományi gondolkodás szimbolikus, részben marxista, a korszak elvárásaihoz igazodó, illetve azokat formáló elemeket is felmutató műveléséről szólnak.² Hasonló kérdéseket járt körül az a vita, amelyet Wilhelm András a *Holmi* hasábjain megjelent megemlékező írása váltott ki,³ Somfai László a „zenei köznyelv”-teória nemzetközi szakmai fogadtatásának akadályairól elmélkedett,⁴ Frigyesi Judit pedig Szabolcsit, mint a zsidó zene kutatóját értékelte.⁵

¹ Kroó György, *Szabolcsi Bence I–II* (Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 1994).

² Tallián Tibor, „Termékeny közszellemet, szabad polifóniát, felszabadult tavaszi légkört...»: Szabolcsi, a zenepolitikus”, *Magyar Zene* 21 (1980/4): 402–410; Péteri Lóránt, „Szabolcsi Bence és a magyar zeneélet diskurzusai (1948–1956)”, *Magyar Zene* 1. rész: 41 (2003/1): 548, 2. rész: 51 (2003/2): 237–256.

³ Wilhelm András, „Prolegomena Szabolcsi újraolvasásához”, *Holmi* 9 (1999/9): 1100–1108; Fodor Géza válasza: „Levél Wilhelm Andrásnak”, *Holmi* 9 (1999/9): 1202–1204. Breuer János válasza: „A múltat végképp eltörölni?»: Wilhelm András Szabolcsi-értékelésének margójára”, *Holmi* 11 (1999/12): 1504–1508; Papp Márta válasza: „Levél Breuer Jánoshoz”, *Holmi* 12 (2000/3): 382–383.

⁴ Somfai László, „Zenei köznyelv a 18. században. Kutatótörténeti visszatekintés Szabolcsi Bence gondolatának utóéletéről”, in: *Zenetudományi Dolgozatok 2000*, szerk. Sz. Farkas Márta. (Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 2000), 25–29.

⁵ Frigyesi Judit, „Bence Szabolcsi’s Unfinished Work: Jewish Identity and Cultural ideology in Communist Hungary”, *Musical Quarterly* 88 (2005/4): 496–522.

Kevésbé szisztematikus elemzések jelentek meg Bartha Dénes, Gárdonyi Zoltán, Kókai Rezső, Molnár Antal és Rajeczky Benjamin zenetudományi tevékenységéről. Gárdonyi Zoltánról születésének 100. évfordulója alkalmából tanítványai emlékeztek meg,⁶ Hamburger Klára szintén tanítványi odaadással összegezte kétszer is Kókai Rezső tudományos – és zeneszerzői – életművét.⁷ Gombosi Ottóról Waldbauer Iván írt értékelő összefoglalást.⁸ Bartha Dénes munkásságának elemzésére a zenetudós zenekritikáinak évfordulós közreadása teremtett alkalmat,⁹ és az ugyanabban az évben megtartott Bartha-emlékkonferencián több muzikológus – Breuer János, Kelemen Éva, Komlós Katalin, Somfai László, Tari Lujza, Vikárius László – is foglalkozott a zenetörténész tudományos tevékenységével.¹⁰ Molnár Antal zeneesztétikai gondolkodását Ujfalussy József vizsgálta részletesen,¹¹ Molnár Beethoven-képét Mikusi Balázs értékelte összefoglaló tanulmányban.¹² Az Akadémiai Kiadó gondozásában, A múlt magyar tudósai sorozatban Bartók Béláról, Kodály Zoltánról és Lajtha Lászlóról jelent meg egy-egy kötet.¹³ A legnevesebb, nemzetközi elismertségnek is örvendő magyar analitikus, Lendvai Ernő elméletének értelmezésére ugyan többen is kísérletet tettek, szisztematikus és elfogultságoktól mentes megközelítés tárgyává eddig csak kis mértékben vált.¹⁴ Rajeczky

⁶ Berlász Melinda, közr., „Emlékfüzér Gárdonyi Zoltán centenáriuma”, *Magyar Zene* 44 (2006/3): 241–262. Az emlékezők: Eckhardt Mária, Hamburger Klára, Karasszon Dezső, Komlós Katalin, Mező Imre, Somfai László és Szabó Miklós.

⁷ Hamburger Klára, „Kókai Rezső 75. születésnapjára”, *Magyar Zene* 21 (1980/4): 411–413; Uő., „Kókai Rezső, Koessler kései tanítványa”, in *A nemzeti romantika világából. Magyar zenetörténeti tanítványok*, szerk. Bónis Ferenc (Budapest: Püski, 2005), 268–274.

⁸ Waldbauer Iván, „Gombosi Ottó (1902–1955). Egy tanítvány visszaemlékezései”, *Magyar Zene* 40 (2002/3): 253–262.

⁹ Lásd Wilhelm András tanulmányát: „Bartha Dénes zenetudományi munkássága és tudományos munkásságának bibliográfiája”, in *Bartha Dénes emlékkönyve*, közr. Gábor Ágnes, Szirányi Gábor (Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2008), 157–173.

¹⁰ Somfai László, „Bartha Dénes (1908–1993). Egy magyar zenetudós Amerikában”, *Magyar Zene* 46 (2008/4): 349–352; Uő., „Strófaszerkezet, témák, quatrains, Liedform. Bartha Dénes elméletéről”, *Magyar Zene* 46 (2008/4): 383–393. Vikárius László, „A zenetörténet antológiája vagy régi zenetörténet-írás? Megjegyzések Bartha Dénes munkájának eredeti kiadásához”, *Magyar Zene* 47 (2009/1): 33–53. A Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság Bartha Dénes-emlékkonferenciáján (2008. október 3–4.) három további előadás foglalkozott a zenetörténész munkájával: Breuer János: „Bartha Dénes, a lexikográfus”, Komlós Katalin: „Beethoven-portré 1939-ből – Bartha Dénes monográfiája”, Tari Lujza: „Bartha Dénes, a 18–19. század magyar zenéjének kutatója”. Lásd a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaság honlapját: http://mzzt.hu/index_HU.asp

¹¹ Ujfalussy József, „Molnár Antal zeneesztétikai szemlélete”, in *Zenetudományi Dolgozatok 1999*, szerk. Sz. Farkas Márta. (Budapest: MTA Zenetudományi Intézete, 1999), 305–310.

¹² Mikusi Balázs, „Sokat olvastam, sokat írtam Beethovenről. – Molnár Antal Beethoven-képei”, *Magyar Zene* 41 (2003/4): 377–390.

¹³ Lampert Vera, *Bartók Béla* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1976), Eöszé László, *Kodály Zoltán* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1971), Berlász Melinda: *Lajtha László* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1984).

¹⁴ A Lendvai Ernő emlékére rendezett konferencia anyagát a Magyar Zene közölte: „Lendvai Ernő emlékezete”, *Magyar Zene* 35 (1994/1): 23–60. A referátumok szerzői: Soproni József, Karl Anton Rickenbacher, Hajdú András, Vitányi Iván, Mohay Miklós, Ittész Mihály, Szabó Helga.

Benjamin munkásságát mind nézpenekutatóként, mind pedig a régi magyar zenetörténet kutatójaként elemezte Wolfgang Suppan, Tari Lujza, Dobszay László, Szendrei Janka és Kiss Gábor.¹⁵ Nem egy személy tudományos munkásságát, hanem a magyarországi Haydn-kutatás történetét dolgozta fel Somfai László egy konferencia-előadásában.¹⁶ Szalay Olga Kodály nézpenekutatói műhelyét elemezte,¹⁷ és ő készítette el a Kodály-tanítványok magyar nézpenetudományi bibliográfiáját is.¹⁸

Ezek az összefoglaló, illetve résztanulmányok egyfelől világosan körülhatárolják a magyar zenetudományi kánont és kijelölik a magyar zenetudományosság vezéralakjait, másfelől viszont meghatározzák azokat a témákat – Haydn-, Liszt- és Bartók-kutatás, népzene- és gregoriánkutatás –, amelyek a magyar muzikológiát a nemzetközi élvonalba helyezik. Jellemző módon, eltekintve az első, forradalmi nemzedék tagjaitól (Bartók Béla, Kodály Zoltán, illetve a náluk valamivel fiatalabb Molnár Antal), a kánonban épp azok a tudósok játszanak vezető szerepet – Szabolcsi Bence, Bartha Dénes, Kókai Rezső, Gárdonyi Zoltán, Gombosi Ottó –, akik a huszas-harmincas években külföldön, Németországban szereztek zenetudományi diplomát, illetve akiknek – Bartha Dénes, Gombosi Ottó, Lendvai Ernő – jelentős nemzetközi reputációja is volt. A magyarországi kánonnal összhangban a Grovelexikon *Musicology* szócikke is nagyrészt ugyanezen muzikológusok tevékenységét emeli ki az első zenetudós-nemzedékből.¹⁹ E kánonképzés – különösképpen a vezéralakok meghatározásának – forrása mindazonáltal az intézményes zenetudományi oktatás²⁰ létrejöttével kialakuló tanár-diák viszony is lehetett; azaz: a zene-

Lendvai pályakezdéséről és a magyar analízis kezdeteiről lásd megjelenés előtt álló tanulmányomat: „Ernő Lendvai und seine Zeitgenossen. Die Anfänge der Musikanalyse in Ungarn (1921–1955)”, előadás Pozsonyban, a *Wege der Musikwissenschaft in Mitteleuropa* elnevezésű konferencián (2011. szeptember 15–16.).

¹⁵ Wolfgang Suppan, „Benjamin Rajeczky und die hitorische Volksmusikforschung”, *Studia Musicologica* 42 (2001/3–4): 272–278. Tari Lujza, „Benjamin Rajeczky the ethnomusicologist”, *Studia Musicologica* 42 (2001/3–4): 213–252. Szendrei Janka, „Benjamin Rajeczky als Forscher des Mittelalters”, *Studia Musicologica* 42 (2001/3–4): 253–258. Dobszay László, „Rajeczky Benjamin, az egyházzenesz”, *Magyar Egyházzene* 6 (1998–1999/4): 471–474. Kiss Gábor, „Kyrie ungaricum – Data on Research History and the History of Melody”, *Studia Musicologica* 44 (2003/1–2): 19–28. Uő., „Az új *sensus communis* – Kodálytól Rajeczkyig”, *Magyar Zene* 48 (2010/3), 317–327.

¹⁶ Somfai László, „Ötven év a Haydn-kutatásban. Visszaemlékezés kritikával”, *Magyar Zene* 47 (2009/4): 345–355.

¹⁷ Szalay Olga, *Kodály, a nézpenekutató és tudományos műhelye* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2004).

¹⁸ Szalay Olga, „A Kodály-tanítványok nézpenetudományi bibliográfiája (1913–2005)”, in *Kodály Zoltán és tanítványai: a hagyomány és hagyományozódás vizsgálata két nemzedék életművében*, szerk. Berlász Melinda. (Budapest: Rózsavölgyi, 2007), 333–478.

¹⁹ Milos Velimirović, „Musicology. Eastern Europe”, in *The Grove Dictionary of Music and Musicians*, 11, szerk. Stanley Sadie (London: Macmillan, 2001), 520–521. A szócikk hivatkozik még Rajeczky Benjaminra, illetve a második nemzedékből Dobszay Lászlóra és Somfai Lászlóra.

²⁰ Péteri Lóránt, „Zene, tudomány, politika. Zenetudományi Gründerzeit és államszocializmus (1951–1953)”, *Muzsika* 45 (2002/1): 16–22.

tudomány történetében betöltött pozíció nagymértékben függ attól is, hogy voltak-e olyan tanítványok, akik írásos formában érvelhettek mesterük tudományos jelentősége mellett.

Az így kialakult kép létrejöttének hátterében ugyanakkor nem állt szisztematikus kutatás: mindeddig nem került sor a magyarországi zenetudományi tevékenység aktivitásának és volumenének felmérésére, bár Rajeczky Benjámint 1961-ben közreadott egy bibliográfiai kísérletet az 1936 és 1960 között megjelent magyar zenetudományi munkákról.²¹ A Magyarország Zenetörténete V. (20. századi) kötetének előmunkálatai, a megírni tervezett zenetudomány-történeti fejezetek azonban szükségessé tették a magyar zenetudományi tevékenység feltérképezését, s ezzel egyidejűleg az 1900 és 1950 közötti magyar zenetudományi termés könyvészeti feldolgozását. 2009 óta több mint hatezer adatot gyűjtöttünk, s ezeket folyamatosan töltjük fel az MTA BTK ZTI „Lendület” 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum és Kutatócsoport által működtetett „A magyar zenetudomány bibliográfiája” elnevezésű internetes adatbázisba.²² Az adatbázisban jelenleg közel kétezer bibliográfiai leírás található. Az összegyűjtött adatok nagy száma egyértelművé teszi, hogy Magyarországon már a 20. század első évtizedében is jelentős zenetudományi tevékenység folyt, mégpedig a muzikológia számos szakágában, s hogy a zenéről, zenetörténetről, zeneesztétikáról szóló írás természetes része volt a zenei és kulturális közbeszédnek.

A gyűjtés eddigi szakaszai, szempontjai

A gyűjtés kezdetén természetesen több alapelvben kellett megállapodnunk. Első és legfontosabb kérdésként az merült fel, pontosan mit értünk *magyar* zenetudomány alatt, tehát hol húzzuk meg a szerzők és kiadványok nemzeti hovatartozásának határát. A gyűjtés tartalmaz minden magyar nyelven megjelent zenei írást, függetlenül attól, hogy szerzője magyar-e vagy sem. Szintén rögzítettük magyar zenetudósok idegen nyelven publikált tanulmányait-munkáit, ezeket azonban már meg kellett rostálnunk: Paul Arma (Arma Pál/Weisszhaus Imre) és Yvonne Tiénot zenei lexikonja, a *Nouveau dictionnaire de musique*²³ például bizonyosan nem tartozik a magyar zenetudomány körébe, annak ellenére, hogy egyik szerzője magyar származású. Hasonlóképpen a magyar nevű, de egyértelműen osztrák–német nemzetiségű zenetudósok munkáit sem tekinthetjük a magyar zenetudomány eredményének (Ernst Decsey, Hans Gál), és a külföldi szerzők magyar tárgyú írásai sem kerültek be a gyűjtésbe. Ugyanakkor a trianoni békeszerződés után elcsatolt magyar területeken megjelent magyar vagy magyar nyelvű zenetudományi munkák a magyar zenetudomány részét képezik.

²¹ Rajeczky Benjámint, „Musikforschung in Ungarn 1936–1960 (Bibliographischer Bericht)”, *Studia Musicologica* 1 (1961/3–4): 225–249.

²² http://db.zti.hu/mza_biblio/biblio_Kereses.asp

²³ Arma, Paul-Tiénot, Yvonne, *Nouveau dictionnaire de musique* (Paris: Editions Ouvrières, 1947).

Tisztáznunk kellett azt is, hogy pontosan mit tekintünk *zenetudománynak*. A gyűjtés kezdetén egyértelművé vált, hogy a különböző évkönyvek, intézmények dokumentumai, közgyűlési jegyzőkönyvek, plakátok nem részei a szorosabban vett zenetudománynak, hanem inkább tárgyai annak, vagyis a zeneélet dokumentumaihoz kapcsolódnak. Ugyanakkor a városi zeneélet, valamint a zenei intézmények történetét vizsgáló tanulmányok-kötetek bekerültek a gyűjtésbe, mi több, a zenei intézménytörténet abban önálló kategóriát képez. A zenei folyóiratokban megjelenő interjúk, tárcák, kis színes történetek sem tartoznak a zenetudomány körébe. A zenepedagógián belül is el kellett választanunk a tisztán zenepedagógiai jellegű írásokat-tankönyveket azoktól a munkáktól, amelyeknek lehet zenetudományi relevanciája: a zeneszerzéstani tárgyai (összhangzattan, formatan, ellenponttan, hangszereléstan) éppúgy a zenetudomány diszciplínái, mint ahogy a zenetörténet tankönyv is az általános zenetörténet és a zenei historiográfia része lehet. Ugyanakkor a szigorúan vett metodikai munkák, illetve az ének- és hangszer-tanítás tankönyvei nem kerültek be a gyűjtésünkbe.²⁴

A népdalkiadványokat csak akkor tekintettük a zenetudomány részének, ha közreadásként voltak értelmezhetők, illetve ha kapcsolódott hozzájuk tudományos jellegű bevezető – az ismertető funkciójú, nevelő célzatú népdalgyűjteményeket kihagytuk a gyűjtésből. A zene és orvostudomány körébe tartozó kiadványokat ugyanakkor a zenetörténetírás részeként értelmeztük, annak ellenére, hogy bennük az orvostudomány módszerei éppúgy érvényesülnek, mint a zenetudományé. A zenepszichológia természetesen önálló diszciplínaként, a szisztematikus zenetudomány egyik ágaként jelenik meg. A zenekritika műfaját szintén kizártuk a gyűjtésből, elsősorban azért, mert jelentősen megnövelte volna a gyűjtendő anyagok mennyiségét, és a gyűjtés körét is túl szélesre (például napilapokra is) tágította volna. Kivételt kizárólag a zenei szakkönyvekről szóló recenziók, illetve az analitikus jellegű, kortárs zenéről szóló szakkritikák esetében tettünk.

A gyűjtés megkönnyítése érdekében a zenetudomány szakágait követve tematikus csoportokat alakítottunk ki (*1. táblázat*).

Kétségtelen, hogy az effajta tematikus csoportosítás a gyűjtéskor eleve az értelmezés kényszerét vonja maga után; ennek hátrányait az adatbázisban való elrendezés-kor meg is tapasztaltuk. Ugyanakkor az anyag áttekinthetőségét mégiscsak elősegíti, miközben műfaji kérdéseket is felvet. A műfaji bizonytalanság a korabeli szóhasználatból, elsősorban a zeneesztétika fogalmának értelmezéséből fakad. A korszak ugyanis – s erre látványos példával szolgálnak Járosy Dezső tanulmányai²⁵

²⁴ A magyar ének-zene tanítás bibliográfiája megtalálható a következő honlapon: <http://www.kodaly-inst.hu/learn/zeneped.htm> (utolsó megtekintés: 2011. december 22.).

²⁵ Járosy Dezső, *A hagyományos gregorián korális esztetikai méltatása* (Temesvár: Csanád-Egyházmegyei Könyvnyomda, 1906); Uő., *Grieg Edvárd (1843–1907) Zeneesztétikai Méltatása* (Temesvár: Csanád-Egyházmegyei Könyvnyomda, 1907); Uő., *Brahms János (1833–1897) Zeneesztétikai Méltatása* (Temesvár: Csanád-Egyházmegyei Könyvnyomda, 1908); Uő., *Rimsky-Korsakoff (1844–1908). Zeneesztétikai Méltatása* (Temesvár: Csanád-Egyházmegyei Könyvnyomda, 1909); Uő., *Liszt Ferenc esztetikai méltatása* (Temesvár: Csanád-Egyházmegyei Könyvnyomda, 1911).

I. Történeti zenetudomány

- I.1. Általános összefoglalások
 - I.2. Műfajtörténet
 - I.3. Lexikonok, szótárak, kézikönyvek
 - I.4. Korszakok
 - I.5. Egyes zeneszerzők
 - I.6. Regényes életrajzok, önéletrások
 - I.7. Operaismertető
 - I.8. Magyar zenetörténet – általános összefoglalások
 - I.9. Magyar zenetörténet – résztanulmányok
 - I.10. Népzene kutatás
 - I.11. Egyházzene
 - I.12. Bibliográfiai alapmunkák
 - I.13. Zeneélet-történet
 - I.14. Paleográfia
 - I.15. Ikonográfia
-

II. Szisztematikus zenetudomány

- II.1. Organológia
 - II.2. Zeneesztétika
 - II.3. Zenepszichológia
 - II.4. Zeneszociológia
 - II.5. Analízis
 - II.6. Általános zeneszerzést (II.6.1–6. Formatan, Összhangzattan-zeneelmélet, Ellenpont, Hangszerelést, Dallamtan, Ritmuselmélet)
 - II.7. Zene és természettudomány
-

1. táblázat. A magyar zenetudomány bibliográfiájának tematikus csoportjai

– zeneesztétikai értelmezésen elsősorban a tudományos ismeretterjesztő előadásokat értette, tehát olyan munkákat, amelyek életrajzi és keletkezéstörténeti bevezető mellett műértelmezéseket is tartalmaznak. Szigorúan vett szisztematikus és nagyigényű zeneesztétikai összefoglaló munkák Molnár Antal és Kókai Rezső könyvei előtt nem születtek Magyarországon.²⁶

²⁶ Molnár Antal, *Zeneesztétika és szellemtudomány* (Budapest: A szerző kiadása, 1935); Uő.: *Zeneesztétika. 1. Általános rész* (Budapest: A szerző kiadása, 1938); Kókai Rezső: *A rendszeres zeneesztétika alapelvei. 1. rész: Gyakorlati zeneesztétika* (Budapest: Zeneművészeti Főiskola Segítő Egyesülete, 1939). Ugyanakkor kétségtelen, hogy már Molnár Antal és Kókai Rezső előtt is jelentek meg zeneesztétikai összefoglalások magyar nyelven, például Hugo Riemann, *A zeneesztétika elemei*, ford. Eckerdt Elek (Szeged: [Eckerdt E.], 1919), vagy Arthur Schopenhauer, *A zeneesztétikája*, ford. Bogáti Adolf (Budapest: Franklin-Társulat, 1913). Magyar szerzők tollából

A tematikai csoportosítás természetesen a gyűjtéssel párhuzamosan még bővílhet, illetve módosulhat. Kezdetben például úgy gondoltuk, hogy a népzene kutatás kizárólag a magyar népzeneire vonatkozik majd, így ennek dokumentumai a magyar zenetörténet elnevezésű tematikai csoportba kerültek. Ám a magyar nyelven megjelent népzene tudományi munkák nemcsak a magyar népzeneire koncentrálnak: a Gunda Béla szerkesztésében megjelent Kodály-émlékkönyv számos külföldi szerző külföldi népzenei témájú tanulmányát tartalmazza magyarul,²⁷ ugyanakkor Bartók népzene-kutatói tevékenységének is meghatározó szegmense a szomszéd népek zenéje.²⁸

A gyűjtés, amelynek oroszlánrészét a Zeneakadémia Zenetudományi Tanszékának és Zenetudományi Doktori Iskolájának növendékei végezték, több fázisból épült fel, alapjául a Zeneakadémia könyvtárának szakkatalógusa szolgált. Az itt összegyűjtött összes zenei tárgyú írás képezte azt a „munkapéldányt”, amelyhez a további gyűjtések igazodtak.²⁹ Az összegyűjtött adatok természetesen korrekcióra szorultak: hiányzó adatokat kellett pótolni, és sok esetben ellenőrizni, valóban zenetudományi munkáról van-e szó, illetve milyen tematikai kategóriába való az adott írás.³⁰ A munkapéldány adatai a második gyűjtési fázisban különböző könyvtárak online keresőrendszere segítségével egészültek ki: egyrészt a Zeneakadémia könyvtárának, a szakkatalógusnál lényegesen több adatot tartalmazó katalógusára, másrészt a Magyar Országos Közös Katalógusra támaszkodva bővítettük a munkapéldányt, és kerestünk további adatokat az abban megjelenő szerzőkről.³¹

A gyűjtést az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtára katalógusainak áttekin-tésével folytattuk: a folyóirat-katalógusra támaszkodva írtuk össze *A Zene*, a *Zenei Szemle*, a *Muzsika*, a *Magyar Zenei Szemle*, a *Szimfónia* és a *Crescendo* számaiban

látott napvilágot Lavotta Rudolf, *Zeneesztétika*. Zenetudományi Könyvtár, 20 (Budapest: Németh József, 1916), illetve Kabay Kálmán, *Prolegomena a zene esztétikájához* (Budapest: Pfeiffer F., 1917.) című munkája.

²⁷ Gunda Béla, szerk., *Emlékkönyv Kodály Zoltán 60. születésnapjára* (Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 1943); Ferruh Arsunar, „Kisázsiai török pentaton dallamok”, 322–328; Constantin Brailoiu, „A román népzene”, 300–307; Henry George Farmer, „Zenei kölcsönhatások Kelet- és Közép-Ázsia között”, 32–42; Raina Kacarova-Kukodova, „Három bolgár nemzedék népdalénekesnői”, 235–244; Marius Schneider, „Egyiptomi parasztdalok. Dallamtípusológiai tanulmány”, 154–183; Armas Otto Väisänen, „A vepsze kantele”, 337–342.

²⁸ Bartók Béla, *Népzene és a szomszéd népek zenéje*, 127, *javarészt kiadatlan dallammal*. Népszerű zenefüzetek, 3 (Budapest: Somló Béla kiadása, é. n.); Uő., *Cantace populare romanesti din comitatul Bihor (Ungaria)*. *Culese si notate Béla Bartók*. – *Chansons populaires du département Bihar /Hongrie/* (București [Bukarest]: Soces si Sfetea, 1913); Uő., *Volksmusik der Rumänen von Maramures*. *Sammelbände für vergleichende Musikwissenschaft*, 4 (München: Drei Masken Verlag, 1923); Uő., *Melodien der rumänischen Colinde. Weihnachtslieder*. 484 Melodien, mit einem einleitenden Aufsatz (Wien: Universal Edition, 1935).

²⁹ Tóth Endre munkája.

³⁰ Zsovár Judit munkája.

³¹ Nagy Dániel munkája. A Magyar Országos Közös Katalógus (<http://www.mokka.hu/>) tartalmazza a Szabó Ervin könyvtár zenei gyűjteményének és számos vidéki egyetem könyvtárának adatait is.

megjelent tanulmányokat-írásokat,³² s ezek adatait a kiadványok alapján már pontosítottuk is: a katalógusok ugyanis nem tartalmazzák a mi bibliográfiánkban feltüntetett összes bibliográfiai adatot.³³ A bibliográfiai leírás szabályait követve a gyűjtők lehetőség szerint minden lényeges adatot rögzítenek: szerző neve, mű címe, alcíme, megjelenés helye, időpontja, kiadó neve, tanulmány esetén folyóirat, tanulmánykötet címe, a folyóirat neve mellett a folyóirat évfolyama, száma, a megjelenés évszáma és a hónap, a könyvsorozat címe, szerkesztő, közreadó, fordító neve, oldalszám. Külön jelöljük a második (harmadik stb.) kiadásokat. Azoknál a kiadványoknál, amelyeknél nincs megadva a megjelenés pontos dátuma, igyekszünk más forrásokból megkeresni az adatot (szögletes zárójellel jelezve az adat feltételezett mivoltát), és törekszünk arra is, hogy minden egyéb hiányt pótoljunk. Az adatok pótlása egyébként jelenleg is folyamatban van, sőt a már működő adatbázist is folyamatosan korrigáljuk, hiszen sok hiányosságra csak az adatbázis használatánál derült fény.³⁴ Egyes folyóiratok szisztematikus áttekintése is megkezdődött: adatokat gyűjtöttünk a Magyar Zenetudomány 1907-es, illetve a Katolikus Kántor 1907 és 1940 közötti számaiból.³⁵

Áttekintettük az OSZK Zeneműtárának könyvkatalógusát is, és az itt nyert adatokkal bővítettük tovább az összegyűjtött információkat.³⁶ Hasonló gyűjtés készült az MTA Zenetudományi Intézete szakkönyvtárának könyvkatalógusa,³⁷ illetve a Legány Dezső irányításával, szintén a Zenetudományi Intézet számára készített szakkatalógus alapján is.³⁸ Kiegészítésképpen számba vettük jelentős zenetudósok-muzsikuskok – Bartha Dénes, Bartók Béla, Farkas Ferenc, Járdányi Pál, Kodály Zoltán, Lajtha László, Szabolcsi Bence – tanulmányait, egyrészt bibliográfiájuk,³⁹ másrészt összegyűjtött írásaik kiadása alapján,⁴⁰ továbbá feldolgoz-

³² Juhász Zsuzsa és Surján Eszter munkája.

³³ Várkonyi Tamás munkája.

³⁴ Kabdebó Noémi és Nagy Dániel munkája.

³⁵ Tóth Endre és Zsovár Judit munkája.

³⁶ Biró Viola és Tóth Endre munkája.

³⁷ Zsovár Judit munkája.

³⁸ Belinszky Anna munkája.

³⁹ Wilhelm, „Bartha Dénes zenetudományi munkássága...”, 169–173. Szabolcsi műveinek bibliográfiáját három különböző kiadványból lehet összegyűjteni: Berlász Melinda–Homolya István, „Szabolcsi Bence félszázados munkássága”, in *Magyar zenetörténeti tanulmányok Szabolcsi Bence 70. születésnapjára*, szerk. Bónis Ferenc. (Budapest: Zeneműkiadó, 1969), 7–42; Bónis Ferenc, „Szabolcsi Bence művei. Bibliográfiai kiegészítés”, in *Kodály Zoltán és Szabolcsi Bence emlékezete. Magyar zenetörténeti tanulmányok* (Kecskemét: Kodály Intézet, 1992); Kroó, *Szabolcsi Bence*, 2. kötet, 652–654.

⁴⁰ Szöllősy András, közr., *Bartók Béla összegyűjtött írásai I* (Budapest: Zeneműkiadó, 1966); Tallián Tibor, közr., *Bartók Béla önmagáról, műveiről, az új magyar zenéről, műzene és népzene viszonyáról. Bartók Béla írásai I* (Budapest: Zeneműkiadó, 1989); Révész Dorrit, közr., *A magyar népdal. Bartók Béla írásai 5* (Budapest: Zeneműkiadó, 1990); Lampert Vera, közr., *Írások a népzenéről és a népzenekezelésről I. Bartók Béla írásai 3* (Budapest: Zeneműkiadó, 1999); Kodály Zoltán, *Visszatekintés. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok*, 3 kötet, közr. Bónis Ferenc (Budapest: Argumentum, 2007); Berlász Melinda, közr., *Járdányi Pál összegyűjtött írásai* (Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, é.n. [2000]); Farkas Ferenc, *Vallomások a zenéről*, közr. Gombos László (Budapest: Püski, 2004); Berlász Melinda, közr., *Lajtha László összegyűjtött írásai I* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992).

tuk a Bartha-féle zenei lexikonnak,⁴¹ illetve a Brockhaus–Riemann zenei lexikon magyar nyelvű változatának⁴² magyar zenetudósokról szóló szócikkeit, különösképpen a hozzájuk tartozó bibliográfiákat.⁴³

A gyűjtés során igen gyakran találoztunk olyan tanulmányokkal, amelyeknek csupán különlenyomata volt megtalálható az adott könyvtárban. A bibliográfiai adatbázisban azonban arra törekszünk, hogy minden kiadvány eredeti megjelenési adatait rögzítsük, külön feladat tehát a különlenyomatokról hiányzó, az eredeti forráshoz kapcsolódó adatok pótlása. A zenei folyóiratok, zenei tárgyú kötetek mellett e különlenyomatok forrásai igen gyakran kulturális-irodalmi folyóiratok, amelyek időről-időre zenei tárgyú írásokat is közöltek. Ezeket – *Budapesti Szemle, Napkelet, Nyugat, Athenaeum, Erdélyi Tudományos Füzetek, Magyar Könyvszemle, Katolikus Szemle, Fővárosi Könyvtár Évkönyvei, Corvina, Sorsunk, Magyarságtudomány, Népművelés, A Cél, Hitel, Magyar Szemle, Irodalomtörténeti Közlemények, Szép Szó, Huszadik Század, Láthatár, Páosztortűz, Soproni Szemle* – szintén igyekeztünk áttekinteni, bár ez a munka még nem zárult le.⁴⁴ Többségüknek szerencsés módon legalábbis repertóriumra – de számos esetben a lapok teljes tartalma is – fellelhető az interneten, ami lényegesen elősegíti az anyaggyűjtést.

Hasonlóképpen folyamatban van jelenleg is a külföldi szakfolyóiratok, illetve magyar vonatkozású nemzetközi kiadványok áttekintése (*The Musical Quarterly, Zeitschrift für Musikwissenschaft, Archiv für Musikwissenschaft, Melos, Revue Musicale, Acta musicologica, Ungarische Jahrbücher/Ungarische Bibliothek*).⁴⁵ Az ezekben való gyűjtés feltehetően már nem szolgál sok új információval az eddigi gyűjtésekhez képest, feldolgozásuk mégis szükséges a magyar zenetudomány nemzetközi kapcsolatainak és jelenlétének értékeléséhez.

A gyűjtés és az adatbázis feltöltésének következő fázisai

Mivel a gyűjtésnek ezen a pontján, 2012–2013 fordulóján, az adatbázis előkészítése már folyamatban volt,⁴⁶ a munkapéldány és az új gyűjtések egyesítése, összefésülése szükségtelenné vált. Az adatbázis jelenleg a „munkapéldány” adatait tartalmazza.⁴⁷ Az adatok bibliográfiai leírása korrekt, a sok esetben hiányzó információk, bizonytalan adatok azonban kiegészítésre-pontosításra szorulnak. Reményeim szerint fél éven belül ezek a korrekciók is bekerülhetnek az adatbázisba, amely

⁴¹ *Zenei lexikon*, 3 kötet, szerk. Bartha Dénes (Budapest: Zeneműkiadó, 1965).

⁴² *Brockhaus–Riemann: Zenei lexikon*, 3 kötet, szerk. Boronkay Antal (Budapest: Zeneműkiadó, 1983, 1984, 1985).

⁴³ Zsovár Judit munkái.

⁴⁴ Juhász Zsuzsa munkája.

⁴⁵ Tóth Endre munkája.

⁴⁶ Az adatbázis számítógépes kialakítását Kemecsei Zsolt vállalta magára.

⁴⁷ A „munkapéldány” és az online katalógusok tartalmának egybeolvasztása Surján Eszter munkája – ennek az egyesített „munkapéldánynak” az adatait tartalmazza jelenleg az adatbázis.

hamarosan további 1500 adattal bővül. Az adatbázis „tageléses” technikával készült: minden egyes adattípushoz hozzárendeltünk egy kódszámot; a kódszámok jól áttekinthető hierarchikus rendbe illeszkednek, biztosítják az egyes adatok helyét, illetve lehetővé teszik a keresést az adatbázisban.

Nagyon valószínű, hogy e bibliográfiai gyűjtés sohasem zárható le véglegesen, csupán megközelítheti a teljességet. Sok időt vesz igénybe az adatbázis optimális működésének elérése is. Ennek ellenére a következő időszakban tovább kívánjuk bővíteni az adatbázisban fellelhető dokumentumok számát, betöltve azokat a hiátusokat, amelyekről tudomásunk van:

1) Szisztematikusan át kell tekintenünk az időszak zenei folyóiratait: az alábbi szaklapokat, amelyeknek tartalmát nem rögzíti az OSZK Zeneműtárának folyóirat-katalógusa: *Magyar dal* (1895–1944), *Magyar dal- és zeneközlöny* (1900–1944), *Etnographia* (1900–1950), *Zenevilág* (1900–1917), *Zeneközlöny* (1901, 1917, 1918–1925; 1927–1944), *Protestáns zeneközlöny* (1906–1914), *Magyar zenészek lapja* (1904–1914, 1917–1938), *Református zeneközlöny* (1905–1906), *Egyházi zene* (1906), *Hangszerkészítők lapja* (1907–1908), *Magyar zene újság* (1908–1909), *Magyar zenetudomány* (1911), *Zenészek lapja* (1912–1913), *Zenei hét* (1920), *Magyar zenei hírlap* (1927–1928), *Magyar kórus* (1931–1950), *Énekszó* (1933–1949), *Zenekultúra* (1933) *Magyar muzsika* (1935–1936), *Zenevilág* (1935–1936). Mivel e folyóiratok többsége valószínűleg nem tartalmaz nagy számban szorosabban vett zenetudományi tanulmányokat, a gyűjtőnek válogatnia kell a megjelenő írásokból.⁴⁸

2) Külön figyelmet kell szentelnünk a Zeneművészeti Főiskola évkönyveiben megjelent tanulmányoknak (köztük például Siklós Albert nagyszámú írásának), amelyeknek jelentős része nem került be a Zeneakadémia könyvtárának szakkatalógusába, illetve az online katalógusba sem.

3) A munkapéldányban fellelhető népzenetudományi szakirodalom adatait mindenképpen össze kell vetni Szalay Olga bibliográfiájával annak érdekében, hogy a népzenetudományi írások esetében lehetőség szerint a teljességre törekedhessünk.⁴⁹ Hasonlóképpen szükséges, hogy Lakatos István 1943-ban megjelent bibliográfiájának anyagát is bedolgozzuk a gyűjtésbe, amely az 1919 és 1940 között erdélyi magyar szerzőktől megjelent magyar zenei vonatkozású munkákat tartalmazza.⁵⁰

A bibliográfiai gyűjtés végeredményben a magyar zenetudomány 1900 és 1950 közötti időszakának újraértékeléséhez vezethet el. Ez az újraértékelés természetesen

⁴⁸ Az MTA BTK Zenetudományi Intézetének Magyar Zenetörténeti Osztályán a következő folyóiratok katalógus-feldolgozása található meg: *Magyar dal- és zeneközlöny* (1913–1918, 1920–1925, 1942–1944), *Zeneközlöny* (összes évfolyam), *Magyar zenészek lapja* (összes évfolyamból szórványosan), *Énekszó* (összes évfolyam).

⁴⁹ Szalay, *Kodály, a népzene kutató és tudományos műhelye*, 15. l.

⁵⁰ Lakatos István, *Bibliográfia az 1919–1940 között erdélyi szerzőktől önállóan megjelent magyar zenei vonatkozású munkákról* (Kecskemét: Láthatár, 1943).

nem vonja kétségbe a magyar zenetudomány eddigi nagyjainak teljesítményét. A cél sokkal inkább az, hogy feltárjuk azt a tudományos kontextust, amelyben Szabolcsi Bence és számos nemzedéktársa tevékenykedett, amely kutatásaik előzményeként, fundamentumaként, vagy éppen vitaalapként szolgált. A gyűjtés rávilágíthat arra is, milyen nemzetközi kapcsolatai, előképei voltak a magyar zenetudománynak, milyen mértékig fogadta be a nemzetközi muzikológia eredményeit, s hogy általában véve miképpen alakult idehaza fél évszázad alatt a zenéről való nyilvános beszéd. A bibliográfiai gyűjtéshez és a belőle létrejött zenetudományi adatbázishoz újabb projektként társul a közeljövőben a magyar zenei folyóiratok digitális gyűjteménye, a korszak zenei periodikáinak mindenki számára elérhető internetes depozitóriuma, illetve a távolabbi jövőben a bibliográfiai adatbázis kibővítése a 20. század második felének anyagával.

ANNA DALOS

A Bibliography of Hungarian Music Literature (1900–1950)

An Account of the State of Research

Hungarian musicology failed to compile a summary of the history of Hungarian musical writing in the 20th century so far. Though the book series *Music History of Hungary*, one of the central projects of the Institute of Musicology, aims at presenting every aspect of musical life in Hungary, research into the history of Hungarian musical writing concentrated primarily on the leading figures of Hungarian musicology. Creating the database, *Bibliography of Hungarian Music Literature (1900–1950)* (http://db.zti.hu/mza_biblio/biblio_Kereses.asp), which includes more than 2000 data already, may give a more comprehensive picture of the volume of this literature and can inspire further researches.

